

۲۰۱۲/۰۷/۲۰

داکتر عبدالرحمن زمانی

توطئه های انگلیس علیه حکومت امانی:

نظارت مشترک دستگاه های استخباراتی و دیپلماتیک بر فعالیت ها و حرکات غازی امان الله خان

(قسمت ۲۴)

سازمان های استخباراتی در ثبات رژیم نادری نقش موثری داشتند. در سال های دهه سوم قرن بیستم میلادی در داخل افغانستان چهار سازمان استخباراتی کار می کرد که حوزه فعالیت های شان بسیار دقیق مشخص نبود:

1. سرویس محرمانه محمد هاشم خان صدراعظم که تنها از شخص وی فرمان می برد. این دفتر محرم صدرات عملیات نهایت مهم را پیش می برد. عمده ترین وظیفه آن نابود سازی سازمان امانیت ها در افغانستان و در بیرون از مرزهای آن بود. فعالیت های سفارت ها در کابل نیز زیر ذره بین سازمان استخبارات شخصی هاشم خان بود.
 2. شبکه گسترده استخبارات وزارت داخله که عمدتاً به اکتشافات فعالیت های سیاسی توسط روشنفکران و مخالفین رژیم می پرداخت.
 3. سازمان استخبارات نظامی دروزارت حربیه که به نام دفتر «داخلی» یاد میشد. این دفتر مستقیماً از شاه محمود خان، وزیر حربیه، فرمان می برد. این دفتر استخباراتی اولتر از همه اطلاعات را در نواحی سرحدی کشور های همسایه جمع آوری می نمود. برای این کار در هر فرقه شعبه استخباراتی و همچنان شعبه اطلاعاتی سرحدی فعال بود. سرحد «آزاد» هند بریتانوی یکی از مهم ترین «کارزارهای» ترصد این سازمان های اطلاعاتی بود.
 4. وزارت خارجه نیز به گرد آوری اطلاعات استخباراتی می پرداخت. استخبارات خارجی در تشکیلات زیر پوشش سفارتخانه ها و قونسلگری ها فعالیت داشتند. کارهای سازمان ضد اطلاعات را دفاتر نمایندگی وزارت خارجه در ولایات سرحدی انجام می دادند. مامورین این نمایندگی ها نخستین کسانی بودند که آنانی را که از خارج پا به سرزمین افغانستان می گذاشتند، زیر نظارت خود می گرفتند.
- حکومت افغانستان برای این ادارات استخباراتی بودجه هنگفت و گزافی می پرداخت. به سال ۱۹۳۲ نادر شاه برای انجام دادن پیگردهای سیاسی پنج میلیون افغانی پرداخته بود. (۱) این مصارف که برای خزانه نادر افغانستان بار بس سنگین بود، با صرفه جویی ناشی از جلوگیری از شورش ها و توطئه های خنثی شده هواداران امان الله خان جبران می گردید (۲).

بعد از کشته شدن محمد نادر شاه، ثبات رژیم موجوده افغانستان یکی از عمده ترین چلنج های بود که انگلیس ها با آن مواجه بودند. بنظر میرسد که مهمترین اقدامات برای جلوگیری از وخامت اوضاع در سه راستا صورت میگرفت:

1. در داخل افغانستان جلوگیری از قیام مردم، شناسائی مخالفین و ازبین بردن هر نوع تهدید به رژیم در مراحل اولی آن.
 2. در سرحدات افغانستان جلوگیری از هر نوع فعالیت افراد، و مخالفت قبایل سرحدی با رژیم کابل.
 3. جلوگیری از رسیدن غازی امان الله خان و حواریون وی به افغانستان و یا مناطق سرحدی.
- راجع به حمایت انگلیس ها از ثبات رژیم خاندان محمد نادر شاه در اسناد محرمانه آرشیف هند بریتانوی میخوانیم که «در طولانی مدت ثبات رژیم دوستانه موجود برای ما بسیار با ارزش و مفید است. از نقطه نظر منافع سرحدات خود ما، نگرانی اساسی ما تا حد ممکن تقویت کردن آن و جلوگیری از هر نوع عملیست که گرایش ضعیف کردن آنرا داشته باشد» (۳):

د پانو شمیره: له 1 تر 5

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de

پاڼه: دليکنې دليکنيزې ښې پاڼوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکې په خير و لولۍ

برویت اسناد محرمانه آرشیف هند بریتانوی، ارزیابی متواتر اوضاع بعد از اقدامات جدی دوسه ماه اول نشان میداد که هم سفیر انگلیس در کابل و هم نماینده بریتانیا برای حکومت ایالت سرحدی شمال غربی دورنمای ثبات رژیم خاندانی را روشنتر از آنچه چند ماه قبل پیش بینی کرده بودند، میدیدند. نشانه های تاثیرات روحی سیاست اختناق، سانسور، وحشت، سرکوب و کشتارها در داخل افغانستان تا اندازه مشاهده میشد. اوضاع قبایل هم تا اندازه بهتر شده بود. اما "مکوناچی" در کابل و "رالف گریفیت" در هند بریتانوی هر دو معتقد بودند که قتل فرد دیگری از خانواده نادرخان خطر عمده و مصیبت بار برای رژیم بوده به استقرار مجدد امان الله خان انجامیده میتوانست. از اینجا است که از یکطرف تعقیب و از بین بردن غازی امان الله خان و پیروانش در خارج از افغانستان و از طرف دیگر تغییر پالیسی برخورد با قبایل سرحد آزاد و پلان عملیات علیه آنها اهمیت بیشتر پیدا میکرد(۴).

برای انگلیس ها با در نظر داشت تحلیل اوضاع داخل افغانستان، از یکطرف خدشه پذیری رژیم و از طرف دیگر اطلاعاتی را که از نقل و حرکت غازی امان الله خان و همدستان نزدیک شان بدست می آوردند، و از آماده گی ها برای بازگشت قریب الوقوع شاه سابق خبر میداد، خیلی نگران کننده بود.

از جمله سه دوسیۀ اختصاصی اسناد مربوط به تعقیب و پیگرد امنیست ها، دو دوسیۀ اسناد محرمانه استخبارات انگلیس در آرشیف هند بریتانوی (تحت عناوین (۱) افغانستان : راپور های سرویس استخباراتی مخفی در مورد فعالیت های شاه سابق امان الله، خانواده و حامیان شان، و (۲) افغانستان : فعالیت های شاه سابق امان الله، شامل راپور های سرویس استخباراتی مخفی، و اقتباس یادداشت های آتشفشانی نظامی کابل)، گواهی میدهند که انگلیس ها در آن مقطع زمانی به نتیجه آتی رسیده و آنرا در اختیار رژیم کابل قرار داده باشند(۵):

- امان الله خان حالا هم رهبر شناخته شده ضد رژیم موجوده افغانستان میباشد. درین هیچ شکی نیست که وی هم در داخل و هم در خارج از افغانستان دارای پیروان زیاد و با نفوذ میباشد. حتی کارمندان سفارت های زیاد افغانستان، خصوصاً در اروپا از وی طرفداری نموده و اطلاعاتی را که از کابل میگیرند، به غلام صدیق خان پاس میدهند.
- امنیست ها با وجود تنگدستی، توانسته اند یکپارچه شوند و شبکه های پر شاخ و برگ و پایگاه هایی را در برلین، استانبول، بغداد، مکه، تهران، مشهد، نجف، کربلا، و همچنان شهر های مختلف هند بشمول بمبی کویت و پشاور براه بیندازند.
- بین هواداران شاه سابق در خارج، امیدواری بازگشت وی به افغانستان بیشتر شده است.
- در داخل افغانستان تعداد آنهاستکه طرفدار برگشت امان الله خان به افغانستان اند، مرتب رو به ازدیاد است.
- ظاهر شاه و افراد خانواده اش از رفتن به بیرون از ارگ ترس دارند(۶).
- مطابق به راپور های واصله از حامیان مخفی امان الله خان در ارگ کابل، شاه جوان از مسئولیتی که بر دوش گذاشته شده است، دست پاچه شده است. مادرش بصورت دوامدار استدعا میکند که از پادشاهی کناره گیری کند، او هم احتمالاً این کار را خواهد کرد، اما میترسد که کاکاهایش او را خفک خواهند کرد.
- بیش از ششصد نفر از حامیان جنیش امان الله خان در تاشکند تحت رهبری رحیم جان آمدگی دارند. رحیم جان همان محمد رحیم خان [شیون کابلی] پسر سردار محمد عمر خان (کاکای غازی امان الله خان) میباشد.
- دلایلی وجود دارند که باید بر ملاقات خفیه محمد قاسم خان سفیر افغانستان در روم با غلام صدیق خان مشکوک شد. اخیرالذکر شخص دست راست امان الله خان بوده و نیروی محرکه تمام اقدامات وی تلقی میشود.
- بنظر میرسد که حکومت روسیه تا حال به تقاضای فراهم کردن زمینه همکاری عملی (رفتن از راه روسیه امان الله خان) جوابی نداده است. فکر میشود که حکومت روسیه یا در مشکلات خودش بسیار غرق بوده و یا هم میلی به درگیری با قدرت های دیگر را ندارد.
- امنیست ها با افغانستان تماس های منظم داشته، و رسیدن امان الله خان و یا یکی از اعضای عمده گروهش به مناطق سرحد آزاده معنی ختم سلطه خاندان نادر خان خواهد بود.
- درین راپور ها علاوه شده بود که الله نواز خان بعد از شکست ماموریتش تا حال در برلین بوده و میلانی به بازگشت به کابل ندارد. الله نواز خان بحیث خارجی و هندوستانی بصورت عمومی منفور بوده و ارتقای او به پست وزیرسبب بروز احساسات علنی علیه او شده است. اینکه او هیچوقتی درین پست کار نکرد، احتمالاً تصادفی نبود. چون قسمت زیاد وقتش را مصروف مذاکرات و کاهش مخالفت های اقوام ولایات جنوبی و آشتی دوباره اقوام قبایل آزاد بود، و در

د پانو شمیره: له 2 تر 5

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلیکنی د لیکنيزي بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هیله من یو خپله لیکنه له رالیولو مخکې په خیر و لولی

ماه دسمبر هم کابل را بقصد ماموریت اسرار آمیزش به اروپا ترک گفت. طبق معمول دلیل رسمی این سفر تداوی خوانده شد، اما هیچ کسی آنرا باور نکرد. بهانه خریدن اسلحه برای حکومت هم آورده شد، اما علت اصلی ماموریت او تلاش برای تحویل دهی سیدکمال قاتل سردار محمد عزیز خان به افغانستان، تبدیل کردن عقاید بقول معروف بدعت سیاسی شاه ولی خان (۷)، و ترور غازی امان الله خان گزارش داده شده است.

الله نواز خان که توسط غلام صدیق خان بزرگترین دشمن افغانستان پنداشته میشد، بدون شک میدانست که اگر به کابل برگردد زندگی اش با خطر مواجه خواهد شد. الله نواز خان با دانستن اینکه اوضاع در کابل متزلزل بود، کوشید تمام پولی را که در اختیار داشت به اروپا انتقال دهد. غلام صدیق خان میگفت که درین رابطه ثبوت های بشکل عکس های از یک نامه دوست صمیمی الله نواز خان را بدست آورده است. این نامه از یک جنرال در اردوی افغانستان بنام شاه جی (۸) بود. درین نامه شاه جی اظهار عقیده نموده بود که حکومت کابل دیری دوام نخواهد کرد.

دستگاه های استخباراتی و دیپلوماتیک انگلیس برای جلوگیری از بازگشت به وطن غازی امان الله خان و همکاران کلیدی شان، و هم ایجاد بدگمانی و اختلاف و نفاق در بین آنها ایشانرا تعقیب میکردند و از رفتار و نقل و حرکت شان معلومات لازمه را بدست می آوردند و آنرا به اختیار رژیم تحت الحمایه شان در کابل نیز قرار میدادند.

اطلاعاتی که در اسناد آرشیف موزیم لندن موجود اند در رابطه با غازی امان الله خان و همکاران و خوشبینان شان معلومات مفصل و منظم را نشان میدهند. مثلا چه کسی، چه وقت، چرا، برای چه مدتی، به همراهی کی، و بکجا مسافرت نموده و حتی در بعضی موارد مشخصات وسیله نقلیه و غیره را در بر میگردد. علاوه برین، آنها در کدام آدرس و با کی اقامت داشتند، چه کسانی با آنها در تماس بود و یا ملاقات میکرد، وضعیت مالی شان چگونه بود و منابع عایدات شان از کجا بود، چه کسی با ایشان پیوند فامیلی و یا اختلاف داشت، درین اسناد درج شده است.

ارتباطات غازی امان الله خان با انقلابیون هندی (غدر پارتی)

رپور های استخبارات انگلیس نشان میدهند که در وسط جنوری سال ۱۹۳۵ امان الله خان کم از کم دو ملاقات سری با گرموک سنگه، (Gurmuk Singh) که تازه از مسکو وارد روم شده بود، داشته است.

گرموک سنگه یکی از رهبران مشهور جنبش غدر (Ghadr Party) بود که توسط استعمار انگلیس به حبس ابد محکوم شده و به زندان کالا پانی (آب سیاه) در جزیره آندامان (یکی از جزایر کوچک بحر هند در بین خلیج بنگال و برما) فرستاده شد. اما توانست که در سال ۱۹۲۲ هنگامی که از مدراس به اترپردیش انتقال داده میشد، خود را از قطار انداخته و فرار کند گرموک سنگه برای چند سالی با انقلابیون هند در روسیه کار میکرد. و در ماه اگست سال ۱۹۳۳ هنگامی که میخواست مخفیانه به هند برود در افغانستان دستگیر و بعد از سپری نمودن تقریبا یک سال در زندان کابل از خاک افغانستان اخراج و به روسیه فرستاده شده بود.

گرموک سنگه به غازی امان الله خان گفت که حامل پیامیست مهم برای او و غلام صدیق خان چرخ. از همین سبب ترتیبات آمدن غلام صدیق خان چرخ از برلین گرفته شد. انگلیس ها راجع به جزئیات محتوای پیام گرموک سنگه بصورت دقیق نمی فهمیدند، اما آنچه بصورت مختصر از صحبت های ابتدائی او با امان الله خان دانستند این بود که « به استثنای چند مامور بسیار عالیرتبه توده های اکثریت مردم افغانستان خواهان برگشت وی (امان الله خان) میباشند. روشنفکران جوان و اکثریت مطلق اردو، به استثنای امرین واقعی شان، امیدوار بودند که این کار در آینده نزدیک صورت خواهد گرفت. رپور های استخبارات انگلیس علاوه میکند که در ملاقات بعدی امان الله خان و غلام صدیق خان چرخ با گرموک سنگه راجع به کشتن محمد هاشم خان صدراعظم و شاه محمود خان، آماده گی گرموک سنگه برفتن بین قبایل وپلان برگشت امان الله خان صحبت های صورت گرفت، اما مورد تائید امان الله خان و غلام صدیق خان قرار نگرفت. بنظر میرسد که آنها بر گرموک سنگه مشکوک بودند.

انگلیس ها به این نتیجه رسیدند که ظاهرا این ملاقات ها به کدام نتیجه نرسید، یا شاید هم بصورت قصدی به بیرون اینطور وانمود کردند. اینکه شاه سابق مدت کمی بعد از ملاقات با گرموک سنگه تصمیم میگیرد باز در مراسم حج

د پانو شمیره: له 3 تر 5

افغان جرمن آنالین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلیکني د لیکنيزي بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هیله من یو خپله لیکنه له رالیولو مخکي په خیر و لولی

اشتراک ورزد و به مکه معظمه برود، را نباید کم ارزش دانست . یک چنین رفتن عاجل به حج تنها نتیجه گرفتن معلومات مهم در ملاقات خصوصی بوده میتواند(۹).

انگلیس ها این اطلاعات را چگونه بدست می آوردند؟

انگلیس ها معلومات راجع به فعالیت ها و نقل و حرکت غازی امان الله خان و حامیان شانرا از هم از منابع رسمی و هم از منابع غیر رسمی بدست می آوردند. بعضی از این منابع عبارت بودند از:

- فشار رسمی و تقاضای شخصی از مامورین عالیرتبه حکومت های کشور های میزبان
 - راجستر رسمی کشور های میزبان مثل ترکیه که قبلا به آن اشاره شد
 - استفاده از دوستان، همصنفان و ملاقاتیان کسانی که با اطرافیان و حواریون غازی امان الله خان تماس می گرفتند: طور مثال یکی از تاجرانی که در دوره امانی در افغانستان مشغول تجارت بود و با عبدالعزیز خان چرخي رفت و آمد داشت، یا یکی از رفقای عبدالفتاح خان طرزی سکرتر خاص غازی امان الله خان که برای دیدنش به خانه غازی امان الله خان میرفت
 - سانسور مکاتبات و نشرات
 - استفاده از جواسیس و مخبران افغانی و خارجی
- (ادامه دارد)

یادداشت ها و مأخذ

1. آرشیف سیاست خارجی سیه، آرشیف شخصی استارک، سال ۱۹۳۲، دوسیه مخصوص ۱۶، دوسیه ۵، صفحه ۸۳ (به حواله تیخانف).
2. تیخانف، داکتر یوری ترجمه عزیز آرانفر (۲۰۱۰)، ص ۱۶۷.
3. اسناد محرمانه آرشیف هند بریتانوی، تلگرام شماره ۱۱۲۰ مؤرخ ۳۰ اپریل ۱۹۳۴ وزیر دولت برای هند در لندن.
4. اسناد محرمانه آرشیف هند بریتانوی، مکتوب عاجل شماره ۳۳/۷۳۰ مؤرخ ۲۸ مارچ ۱۹۳۴ به وزیر دولت برای هند در لندن.
5. اسناد محرمانه آرشیف هند بریتانوی ، L/P&J/12/121 و L/P&J/12/122 .
6. این راپور انگلیس ها به گفته شادروان غبار صحه میگذارد که گفته بود «محمد هاشم خان صدراعظم تفرج بسواری اسب را ترک نمود، دیوار های محوطه بزرگ صدارت را باسیم برهنه برق بشکل سنگری در آورد. در هر دو دروازه شرقی و غربی صدارت، بعلاوه سپاهیان مسلح پیاده، قطعات سواره نظام می ایستاد و او توسط موتر و محافظ مسلح گاهی ازین دروازه و گاهی از آن دروازه به تفرج میرفت. درحالی که قطعه سواره نظام او را تعقیب میکرد. هیچ فردی اجازه توقف و استادن درین دروازه ها و جاده عمومی آن نداشت. محمد هاشم خان صدراعظم وقتیکه باغ تاریخی شهرآرا را تصاحب کرد، قسمت جدیدالتعمیر آنرا با دیوار های عریض و مرتفعی از سنگ و صخره بشکل استحکام نظامی در آورد. شاه محمود خان هم مثل برادرش با ترس و لرزدر سایه سر نیزه عسکر میزیست و خانه شخصی او و سایر والاحضرات توسط دسته های عسکر مسلح حفاظت میشد دیگر اینان جز محبوسین حکمران، چیز نبودند و تمام اوامر راجع به امور داخلی از پشت پرده صادر میشد» (غبار، میر غلام محمد (۱۹۹۹)، صفحات ۱۷۴ - ۱۷۵ .
7. سردار شاه ولی خان در عهد امیر حبیب الله خان رکاب باشی امیر بود. بعد از قتل امیر در فیروزی ۱۹۱۹ دستگیر و به کابل فرستاده شد، اما برائت حاصل نموده و رها گردید. به پاس شرکتش در جنگ سوم افغان و انگلیس و خدماتش در سرحد توجی (؟) به رتبه جنرالی ارتقا کرد. در ماه می ۱۹۲۰ با خواهر غازی امان الله خان ازدواج کرد. در ماه اپریل ۱۹۲۱ بحیث قوماندان فرقه اول کابل تعیین شد. با غازی امان الله خان مناسبات صمیمی داشته و یکی از دوستان صمیمی وی بشمار میرفت. در دسمبر ۱۹۲۴ بحیث یاور حضوری

د پانوی شمیره: له 4 تر5

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de یادونه: دلپکني د لیکنيزي بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکي په خير و لولۍ

انتخاب شد. در ماه می و نومبر ۱۹۲۵ دوبار برای برگشتاندن سردار محمد عمر خان به هند بریتانوی سفر کرد. در ماه سپتمبر ۱۹۲۶ به همراهی متعلمین افغانی که برای سپری نمودن رخصتی آمده بودند، کابل را بقصد پاریس ترک گفت و به برادرش سردار محمد نادر خان پیوست. در ماه فیبروری ۱۹۲۹ به همراهی برادرانش محمد نادر خان و محمد هاشم خان با ویژه دیپلوماتیک به هند بریتانوی آمده و در ماه مارچ به همراهی محمد نادر خان به خوست رفت. در ماه اکتوبر ۱۹۳۰ کابل را فتح نمود. در ماه نومبر ۱۹۲۹ بحیث سفیر در لندن تعیین شده و در ماه جنوری ۱۹۳۰ به آنجا رسید. در ماه جون ۱۹۳۱ به پاریس تبدیل شد و در ماه سپتمبر ۱۹۳۲ غلام نبی خان چرخي را با دادن اطمینان و سوگند به کابل آورد. بعد از شهادت غلام نبی خان چرخي در ماه فیبروری ۱۹۳۳ به ماموریتش به پاریس برگشت. انگلیس ها او را یک آدم با هوش دانسته و میگویند که هاشم خان صدراعظم با او حسادت داشته و میکوشد او را به برگشت به کابل و ادار سازد، اما او میلانی ندارد، قسما بخاطری که نمیخواهد زیر دست هاشم خان کار کند، و قسما بخاطری که خانمش نمیخواهد به کابل برگردد. سردار شاه ولی خان در ماه فیبروری ۱۹۳۵ هنگام رفتن وزیر دفاع به اروپا، بحیث سرپرست وزارت دفاع به کابل برگشت، اما خانمش او را همراهی ننمود و در اروپا ماند. او بار دیگر در دوران سفر محمد هاشم خان بحیث سرپرست صدارت تعیین شد. اسناد محرمانه آرشیف لندن نشان میدهد که سردار شاه ولی خان در سال ۱۹۳۷ به سفیر انگلیس گفت که مقامات دولتی افغان میکوشند تا قبایل را از پیوستن به فقیر ایپی، یکی از سرسخت ترین مبارزین ضد انگلیس وزیرستان، باز دارند. شاه ولی خان در سال ۱۹۳۷ به رتبه مارشالی ارتقا یافته و از افریدی ها خواست که با انگلیس ها صلح کنند. او در سال ۱۹۳۸ به نمایندگی از افغانستان در مراسم تدفین اتاترک شرکت کرد و در سال ۱۹۳۹ بعد از دیدار از افغانستان به سفارت افغانستان در پاریس برگشت. (اسناد محرمانه آرشیف هند بریتانوی، L/P&S/20/B220).

8. سید عبدالله شاه جی (قربانعلی گادیران پنجابی) در هندوستان تولد شده، در دوران حبیب الله کلکانی یکجا با الله نواز خان و شاه محمود خان از کابل بیدار محمدنادر شاه رفت. محمد نادرشاه را در جنگ بر ضد حبیب الله کلکانی همراهی نموده دوباره وارد کابل شد و به همین سبب رتبه اعزازی جنرالی برایش داده شد. او بحیث رئیس ماشینخانه (کارخانه اسلحه سازی) تعیین شده بود. یکی از پسرانش بنام سید احمد حسن، "همدانی" تخلص میکند.

9. اسناد محرمانه استخبارات انگلیس، آرشیف هند بریتانوی، سند شماره ۸۱۴ متفرقه، L/P&J/12/122.